

Jasen Boko

VIŠE U KAZALIŠTE NEGO U KINO

Izraelska dramska kazališta čak 75% svog budžeta moraju osigurati vlastitim prihodom. Ta činjenica zaslužna je za izuzetnu vitalnost suvremenog izraelskog dramskog kazališta koje je prisiljeno biti na tržištu i boriti se za svoju publiku.

Suvremeno izraelsko kazalište u svijetu danas je poznato prije svega po vrlo živoj plesnoj sceni koja je stekla zavidan ugled izvozom koreografa, plesača i produkcija. Dramsko kazalište, barem donedavno, bilo je znatno manje poznato, ali su se stvari promijenile u posljednjih sedam godina, zahvaljujući događaju nazvanom *Isra Drama – Spotlight on Israeli Drama*. Od 2005. svake godine u prosincu Izraelci odaberu najzanimljivije predstave rađene po domaćem tekstu, pripreme prijevode svojih drama i pozovu kazališne profesionalce iz cijelog svijeta da pogledaju njihov *showcase*. Goste kroz niz razgovora s dramatičarima i izborom predstava upoznaju sa situacijom u recentnoj drami, a rezultati nisu izostali: u sedam godina, primijetili su organizatori, suvremena izraelska drama pojačala je svoju prisutnost na svjetskim scenama, za što izravna zasluga ide upravo ovom događaju.

Izraelsko kazalište i drama specifičan su fenomen u svjetskim okvirima. Za razliku od većine europskih zemalja (pa i Hrvatske) novac koji država ulaže u kazališta nije značajan, pa u prosjeku izraelska dramska kazališta čak 75% svog budžeta moraju osigurati vlastitim prihodom. Dva najznačajnija kazališta u zemlji nalaze se u Tel Avivu, riječ je o Nacionalnom kazalištu Habima i Cameri kazalištu, a oba su danas u reprezentativnim zgradama i raspoložu zavidnom tehničkom opremom. Ulaganje u infrastrukturu – nisu ovo jedina renovirana ili ponovno izgrađena kazališta – nije praćeno i bogatim dotacijama produkciji, pa kazališta, osim izuzetno opremljenih

scenskih prostora, od države i svojih gradova dobivaju jako malo. Financiranje kazališne umjetnosti prepušteno je u velikoj mjeri tržištu, odnosno publici i sponzorima. No, paradoksalno, upravo ta činjenica zaslužna je za izuzetnu vitalnost suvremenog izraelskog dramskog kazališta koje je prisiljeno biti na tržištu i boriti se za svoju publiku. Iz tog razloga u zemlji s nešto više od sedam milijuna stanovnika godišnje se proda preko pet milijuna kazališnih ulaznica za dramske predstave, pa je Izrael jedna od rijetkih svjetskih zemalja u kojima više ljudi ide u kazalište nego u kino ili na sportske priredbe, uključujući i nogomet. Borba za publiku u ovom slučaju znači dobro osmišljen repertoar koji tretira ključne probleme izraelskog društva i progovara o bremenitij svakodnevnici.

Kako to izgleda u praksi pokazuju dva glavna izraelska kazališta. Habima s dramskim ansambлом od četrdesetak zaposlenih glumaca na svoje tri scene i na brojnim gostovanjima u zemlji dosiže brojku od – 900 izvedbi godišnje! Cameri kazalište još je uspješnije: s osamdesetak glumaca ovaj teatar na svoje četiri scene i gostovanjima proda godišnje blizu milijun ulaznica za svojih 1700 izvedbi. Ali tu zapanjenost nekoga iz Hrvatske brojevima ne prestaje: Cameri ima 34 000 pretplatnika u svakoj sezoni! U Tel Avivu, gradu od 350 000 stanovnika publika svaku večer može gledati četrdesetak predstava u različitim kazalištima!

Odisej na bocama

S takvim financijskim i statističkim pokazateljima zanimljivo mi je bilo na *showcaseu* pogledati kojim se temama bavi izraelska suvremena drama i što je to što privlači publiku. Inozemnim gostima prikazano je ukupno deset produkcija nastalih po dramama izraelskih autora, a posebna je pozornost posvećena poznatom klasičkom tamošnjeg teatra Hanochu Levinu (1943–1999) po kojem nosi ime i Institut izraelske drame, organizatoru ovog programa.

Od osam predstava koje sam u 4 izraelska dana uspio vidjeti najdijeljenije su mi dvije temeljene na istinitim događajima, a koje dolaze s izraelske kazališne margine i nikako se ne bi mogle okarakterizirati kao nekakva srednja struja ili tipičan primjer tamošnje produkcije. Obje su predstave produkcijski skromne ali umjetnički i društveno krajnje zanimljive. *Odisej na bocama* Gilada Evrona u režiji Ofire Henig i produkciji kazališta Haifa kontroverzna je predstava koja je izazvala brojne polemike, a neki je čak smatraju uvredljivom i tendencioznom po Izrael. Priča je

Odisej na bocama Gilada Evrona u režiji Ofire Henig i produkciji kazališta Haifa kontroverzna je predstava koja je izazvala brojne polemike, a neki je čak smatraju uvredljivom i tendencioznom po Izrael.

temeljena na istinitim činjenicama o profesoru ruske književnosti koji na splavi od plastičnih boca pokušava ilegalno ući u blokiranu Gazu, područje na kojem žive Palestinci, a sve kako bi tamošnjim ljudima dijelio – knjige ruskih pisaca. Drama je jaka kritika izraelskog odnosa prema Palestincima, ali i emotivna priča o čovjeku koji vjeruje da književnost čini ljude boljima. Ilegalni pokušaj ulaska u Gazu birokratski aparat tretira kao pokušaj terorizma pa profesor-idealist završava u zatvoru, a predstava koja govori o suvremenom Izraelu podijelila je pub-

Obećana zemlja

Pravi i vrlo kvalitetan predstavnik dokumentarnog kazališta je *Obećana zemlja* Shaya Pitowskog i Shahara Pinkasa, produkcija tzv. Mlade Habime,

liku, jednima je ona krajnje tendenciozna i neistinita, dok je za druge ovo prikaz pravog stanja u državi.

Pravi i vrlo kvalitetan predstavnik dokumentarnog kazališta je *Obećana zemlja* Shaya Pitowskog i Shahara Pinkasa, produkcija tzv. Mlade Habime, grupe koja unutar kazališta funkcionira kao zaseban segment. Predstava govori o sve prisutnijem problemu političkih i ekonomskih izbjeglica, nesretnika koji bježe iz Afrike ili Azije, a koji ilegalno putovanje završe na raskrižju ta dva kontinenta, u Izraelu. Temeljena na razgovorima s izbjeglicama i njihovim sudbinama, *Obećana zemlja* kritički progovara o odnosu države, ali i njezinih građana prema izbjeglicama

koji su ljudi drugog reda, čak i kada dobiju azil. Paradoksalno, to se događa u zemlji koja je i sama prije manje od sedam desetljeća formirana upravo od istih takvih prognanika i izbjeglica iz Europe. Naslov predstave *Obećana zemlja*, koji je sinonim za biblijski Izrael dobiva krajnje ironičnu konotaciju. Produkcija koja vrlo dojmljivo progovara o dijelu izraelske stvarnosti koji je u sjeni izraelsko-palestinskog konflikta, dio je šireg umjetničkog projekta kazališta iz šest europskih zemalja na temu imigranata.

U drame kojima je politika glavna tema spada i *Mogu li dvojica hodati zajedno* A.B. Yehoshue koja, međutim, iako također temeljena na dokumentima, pripada drugoj strani političkog spektra: formiranju izraelske države iz židovske perspektive. Ona govori o seriji tajnih sastanaka iz 1934. godine dvojice važnih aktera nastanka židovske države Ben-Guriona i Ze'eva Jabotinskog i zapravo je politička rasprava ne osobito značajna nekom izvan izraelskog konteksta.

Između dva svijeta Sare von Schwarze nije bila u progra-

mu festivala, jer svoju izraelsku premijeru još nije imala, ali nam je ponuđen generalni pokus, a produkcija, je zanimljiva i jer pokazuje novi koprodukcijski model, sve jaču suradnju s njemačkim kazalištima. Priča o kćeri koja u Njemačkoj traži svog oca koji ju je napustio kao dijete odličan je tekst za koprodukcijski model koji su realizirali kazalište Cameri i štutgartski Schauspielbuhnen u režiji Manfreda Langnera. Ta kombinacija izraelskih i njemačkih glumaca (različitih na premijerama u Stuttgartu i Tel Avivu) rezultirala je kvalitetnom predstavom mlade autorice i glumice Sare von Schwarze.

S obzirom na okrenutost kazališta prihodu od publike, nije čudo da je komediografska tradicija u Izraelu snažna, a tipičan predstavnik komediografskog izraza drama je *Komplicirani ljudi* Yosefa Bar-Yosefa, suvremenog i vrlo cijenjenog pisca koji je osim u Izraelu iznimno popularan na istoku Europe. Ova drama stara 4 desetljeća govori o pokušaju brata da uda ponešto 'ocvalu' sestru koja živi u Europi i u tu joj svrhu čak iz Izraela dovodi 'originalnog' Židova. Priča se zakomplicira onako kako su i ljudi u nekim godinama već komplicirani, ali, iako dobro napisana i producirana (režija Moshe Naor, produkcija Haifa kazališta) komedija ne nudi inovativnost i ostaje u okvirima konvencije. Što joj ne umanjuje popularnost kod publike!

Konji na autocesti dramatičarke Savyon Liebrecht tipična je drama o nesputanoj strasti unutar obiteljskog okvira. Povratak čovjeka u obitelj s Aljaske uzvilita staru ljubavnu vezu sa suprugom njegovoga brata, a u drami se otkrivaju složeni obiteljski odnosi. Dobro skrojena i korektno režirana (Tzipi Pines) ova produkcija Beit-Lessin kazališta sa svojom uzbudljivom pričom uvijek privlači publiku. Uopće, snažna prisutnost publike i odlična popunjenost gledališta, čak i u popodnevним terminima, bitna su karakteristika ovdašnjeg kazališta.

Gledatelj nikad ne nedostaje ni *Sretnom kraju*, zabavnom mjuziklu koji u sebi sadrži elemente komedije, ali na neočekivanu temu za ovakav žanr. Drama o četiri žene na onkologiji, koje zajedno provode vrijeme dok traje kemoterapija sigurno nije vedra tema, ali vrlo uspješno kombinira smijeh i ozbiljnost ovakve teme. Predstava uključuje i songove, što je kvalificira kao mjuzikl, premda, teško ispunjava uvjete ovog žanra. Glazbeni segment dramaturški nije dosljedno proveden kroz dramu, pa se čini da

Između dva svijeta

Borba za publiku u ovom slučaju znači dobro osmišljen repertoar koji tretira ključne probleme izraelskog društva i progovara o bremenitoj svakodnevnici.

bi predstava bila još bolja da nije toliko oslonjena na glazbu. Ova 'glazbena fantazija na temu o kojoj se ne govori' nastala je po tekstu Anat Gov, u režiji Edne Mazye, a pokušava mračnoj strani života pričati sa zabavne strane, u čemu i uspijeva. Vedar duh u teškoj borbi vidljiv je u ovoj drami, a čak ni činjenica da je njezina autorica nedavno

Želje svjetskog kupa

umrla od raka ne može oduzeti pozitivan pogled na život unatoč blizini smrti.

U kazališnom životu Izraela značajno mjesto zauzimaju i dramaturgije prozih uspješnica, pa su dvije takve našle svoje mjesto na Isra-Drami. *Želje svjetskog kupa*, popularni roman mladog pisca Eshkola Nevoa priča je o četvorici prijatelja koji, gledajući finale svjetskog prvenstva odluče zapisati svoje želje o tome što planiraju u sljedeće četiri godine, do novog finala. Roman govori o prijateljstvu i složenim odnosima među mladim ljudima, a produkcija nastala po adaptaciji Daphne Engel i u režiji Gilada Kimchija dinamična je predstava namijenjena prije svega mladim ljudima. Zahvaljujući dobroj priči i kvalitetnoj režiji ova romantična komedija (kako bi je definirao Hollywood) bila je jedna od najzanimljivijih među produkcijama koje sam gledao u Izraelu.

Golub i dječak roman je još jednog poznatog izraelskog pisca Meira Shaleva koji je preveden na više jezika, a ova prva njegova dramaturgija za scenu (Roy Chen i Jevgenij Arye) velik je uspjeh Gesher kazališta. Priča o ljubavi dvoje

Organizacijski model iz kojeg bi se mnogo moglo naučiti, model koji omogućava fluktuaciju glumaca, tjera na mobilnost i ne dopušta 'lijenost' i nezaposlenost glumačkih ansambala.

mladih u vrijeme nastanka Izraela povezana je uz njihovu ljubav prema golubovima pismošama i političko-ratnu priču u kojoj sudjeluju. Pravi scenski spektakl, iz perspektive inozemnog gosta djeluje pomalo patetično, a ključni detalj predstave (koji je neke i rasplakao) krajnje je neuvjerljiv. Dvoje mladih svoju ljubav ne želi konzimirati 'na brzinu', prije nego se ponovno sretnu, u miru. Međutim, mladić u ratu biva smrtno ranjen i tada se događa scena koja je neke nasmijala iako joj to nije bila svrha. Teško ranjeni mladić masturbira, stavlja sjeme u epruvetu i šalje

Želje svjetskog kupa

je po golubu pismošoi svojoj dragoj nakon čega umire. Mlada žena oplodi samu sebe sjemenom svoje mrtve ljubavi i iz te se krajnje neuvjerljive priče rada pripovjedač koji vodi kroz predstavu. Autor romana uvjeravao je goste Isra-Drame da je podatke provjerio, da sjeme zaista može preživjeti u epruveti (po toplom danu) i da cijeli događaj nije neuvjerljiv. I zaista, najveći dio publike voli ovu predstavu jer joj vjeruje. Ja ću predstavu pamtili kroz 'ključnu' scenu: prvi put sam na sceni gledao (stiliziranu) masturbaciju na koju publika – grca u suzama.

Premda su bilo kakva generaliziranja na osnovi manje od deset odgledanih produkcija krajnje nezahvalna, čini mi se da je izraelska drama u ovom trenutku vrlo živa, a piscima sigurno pomaže i velik interes publike za kazališni prikaz izraelske stvarnosti. Žanrovski, ovo je kazalište vrlo raznoliko, a 'tržišni' princip funkcioniranja nije nimalo oštetio umjetničku razinu scenskih ostvarenja, štoviše, rekao bih da godi umjetničkoj živosti.

Ono što me čak više zainteresiralo od same suvremene izraelske drame jest organizacijski model iz kojeg bi se

mnogo moglo naučiti, model koji omogućava fluktuaciju glumaca, tjera na mobilnost i ne dopušta 'lijenost' i nezaposlenost glumačkih ansambala. Kazališta nisu vezana samo za svoje scene nego stalno gostuju, igra se enorman broj predstava pred punim gledalištima, ali scenski život, bez obzira na 'potjeru' za publikom, nije postao komercijaliziran. Kazalište, kako bi privuklo publiku, snažno korespondira sa suvremenosti, govori o aktualnim problemima i obraća se vrlo širokom sloju publike. Pritom je i žanrovski krajnje bogato, upravo iz razloga da 'dohvati' što širu populaciju. Briga države za infrastrukturu dovela je do toga da svih sedam (samo sedam!) javnih dramskih kazališta u zemlji ima odlične, novoizgrađene ili obnovljene zgrade, kvalitetno opremljene scene i impresivne tehničke uvjete za rad. Osim javnih kazališta postoji i niz manjih kazališta i grupa, u različitim oblicima organizacije. Borba za publiku snažan je motiv koji ne dopušta inertnost, monotoniju i nezainteresiranost umjetničkih timova, pa je rezultat izuzetno bogat i raznolik scenski život kojemu bi znatno bolje dotirano hrvatsko kazalište na mnogo čemu moglo pozavidjeti.